

Tapuit lijdt onder stikstofoverschot en konijnengebrek

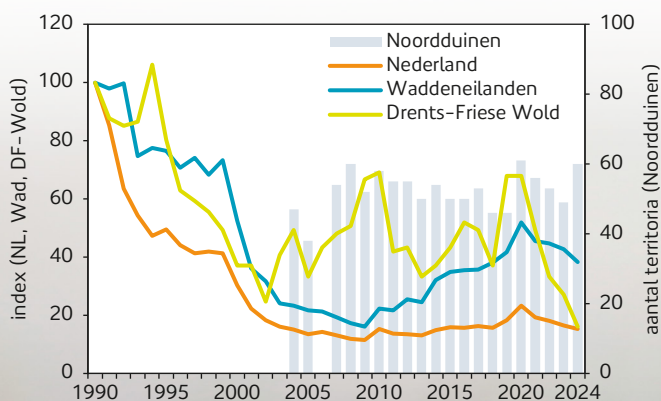
Weinig vogels zijn in Nederland zo afhankelijk van open, droge duinhabitats als Tapuiten. Vergrassing door te veel stikstofdepositie, te weinig konijnen en een gebrek aan konijnenholen om in te kunnen broeden, zorgen voor een afname van geschikt leefgebied. De Tapuit is daardoor al geruime tijd een zorgkindje.

Zo'n vijftig jaar geleden broedden ruim 2000 paren Tapuit in Nederland. Tegenwoordig broedt de soort alleen nog maar in de duinstrook ten noorden van het Noordzeekanaal (in de duinen van de Kop van Noord-Holland), op de Waddeneilanden en zeer lokaal in het Aekingerzand in het Drents-Friese Wold. Elders zijn broedgevallen ronduit zeldzaam geworden. Ook in omringende landen gaat het slecht met de soort; de afname in Duitsland is navenant aan die in Nederland en in Vlaanderen is de soort bijna uitgestorven als broedvogel. Om te voorkomen dat de Tapuit ook uit Nederland verdwijnt, krijgen onderzoek en bescherming van deze soort in de laatste twee decennia veel aandacht. De belangrijkste deelpopulaties in Nederland worden al jaren intensief gevolgd en onderzocht om kennis op te doen over welke factoren de broedpopulatie van Tapuiten sturen en hoe ze het beste beschermd kunnen worden. Sinds 2007 wordt het tapuitenbolwerk in de Noordduinen tussen Callantsoog en Den Helder onderzocht, en sinds 2016 het bolwerk in de Eierlandse Duinen op Texel. Dit tapuitenonderzoek is het langstlopende populatieonderzoek van Sovon.

Ontwikkelingen in aantallen

Van de duizenden broedparen die Nederland eind jaren zeventig rijk was, is vandaag de dag nog maar een fractie over. Het dieptepunt vormde 2013 met slechts 210-250 paren. In de jaren erna krabbelde de populatie weer iets op en met 360-440 paren maakte de Tapuit in 2020 zelfs een echt sprongetje voorwaarts (figuur 1). Gebiedsdelen die het lang zonder Tapuiten moesten stellen, zoals de Grafelijkheidsduinen bij Den Helder, werden ook weer bezet. In de jaren na 2020 kwam de klad er weer in en daalden de aantallen weer iets. In 2024 werd het aantal op 300-340 paren geschat.

In de Eierlandse Duinen fluctueren de aantallen per jaar: 2020 en 2023 waren goede jaren (51 en 56 territoria), terwijl een paar jaar daarvoor de aantallen nog maar half zo groot waren. In 2024 volgde een dip en stopte de teller in de Texelse duinen op 24, een flink contrast met de Noordduinen op de vaste wal. Daar sprong 2024 er juist in positieve zin uit uit.

▲ Figuur 1. Broedvogeltrend van de Tapuit in Nederland en de ontwikkelingen per deelpopulatie.

▲ Foto: Gejo Wassink

Broedsucces en overleving

Het broedsucces van de Tapuiten verschilde in 2024 ook per duin-gebied. In de Eierlandse Duinen op Texel was het aantal succesvolle eerste legfels (33) iets lager dan in voorgaande jaren (39 in 2022 en 40 in 2023). Daarentegen was het gemiddeld aantal jongen per succesvol eerste legfel met 4,9 hoog te noemen en ook het gemiddeld aantal jongen per territorium (inclusief tweede en vervolglegels) was met 4,5 hoger dan voorgaand jaar (3,5 in 2023). In de Noordduinen vlogen per territorium gemiddeld 3,2 jongen uit, in lijn met het langjarige gemiddelde van 3,3. In totaal werden er 195 jongen groot.

Op Texel keerde in 2024 slechts 8% van de jonge Tapuiten die het jaar ervoor waren geringd terug naar hun geboortegrond. Dat is opvallend weinig. Het terugkeerpercentage zegt iets over de lokale overleving, dus de kans dat een vogel overleeft en naar de broedplek terugkeert. Ook het aandeel teruggekeerde volwassen vrouwtjes was in dat jaar beperkt (37%), hoewel dit hoger lag dan in 2023 (19%). Sinds het topjaar 2019 is in dit onderzoeksgebied de terugkeer kans van vrouwtjes afgenomen, van 70% naar 37% in 2023. Dit lage percentage ligt onder het niveau in de Noordduinen, waar de terugkeer kans van vrouwtjes in 2024 48% bedroeg. Ook bij de mannetjes was de terugkeer kans op Texel in 2024 relatief laag, al bleef deze vergelijkbaar met de waarden van de voorgaande twee jaren, en van 2017 en 2018. Opvallend is dat de terugkeer kans van mannetjes en vrouwtjes in de Noordduinen de afgelopen jaren een vergelijkbaar patroon vertoont. Op Texel is dat niet het geval.

Een mogelijke verklaring voor de verschillen in (patronen) in terugkeer kans ligt in verschuivingen van territoria op het eiland. Op Texel wordt slechts een deel van de lokale populatie gevolgd. Het is daarom goed mogelijk dat met name vrouwtjes vaker buiten beeld blijven doordat zij buiten de Eierlandse Duinen gaan broeden. Vrouwtjes zijn immers minder plaatstrouw dan mannetjes. Dit zou tevens kunnen verklaren waarom het aandeel ongepaarde mannetjes niet is toegenomen, ondanks de lagere terugkeer kans van vrouwtjes — mits deze verhuizingen willekeurig zijn, en dus evenveel vrouwtjes vanuit andere gebieden naar de Eierlandse Duinen trekken als vertrekken.

Droogte is gunstig

Sinds de start van beide onderzoeken fluctueert het aantal territoria in zowel de Noordduinen als de Eierlandse Duinen maar zonder duidelijke trend. In beide gebieden – en ook landelijk – vond tussen 2018 en 2020 een flinke toename plaats. Het lijkt erop dat de droge voorjaren in die jaren goed uitpakten voor het leefgebied. Door droogte neemt de dominantie van grassen af en ontstaat een open vegetatiestructuur met lage kruiden en veel zandige plekken. Dit is gunstig voor Tapuiten, die vooral op de grond naar voedsel zoeken. Het broedsucces – het percentage van de eieren dat uitgevlogen jongen oplevert – was in de twee onderzochte gebieden hoog in 2019 en 2020 en is vermoedelijk aan de droogte te danken. In 2021 werd deze positieve ontwikkeling doorbroken. Meer neerslag in het voorjaar zette aan tot een sterke vergrassing in delen van de Noordduinen en de Eierlandse Duinen. Ook in 2023 deed zich een zeer droge periode voor, maar deze begon pas in juni; de maanden daarvoor waren juist opvallend nat. Het jaar 2024 beleefde op 1979 na zelfs het natste voorjaar sinds 1906. Dit vochtige weer bevordert het herstel van natte duinvalleien, maar draagt tegelijkertijd bij aan de vergrassing van droge duinen. In de duinen spelen ook andere problemen een rol. De kustlijn is vastgelegd, waardoor er minder open duingebieden zijn. Stikstofdepositie via de lucht zorgt ervoor dat hoge grassen en struweel de overhand krijgen en dat kruidenrijke duin- en heidevegetaties verdwijnen.

Tapuit volgt het konijn

Ziekten onder konijnen, zoals myxomatose, zorgen ervoor dat er steeds minder konijnen zijn die de vegetatie kort houden. Daardoor vergrassend duinen ook sneller. In de Noordduinen is de samenhang tussen de konijnenstand en de aantallen Tapuiten goed te zien. De terugval van de Tapuit volgt doorgaans vijf tot tien jaar na het instorten van de konijnenstand. Vanaf 2012 nam bovendien de predatiedruk door vossen toe, en sinds 2015 werd ook een toename van predatie door kleine marterachtigen vastgesteld. Het herstel van de konijnenstand tussen het najaar van 2019 en het voorjaar van 2021 bood tijdelijk hoop, maar werd alweer tenietgedaan door een nieuwe uitbraak van myxomatose in de herfst van 2021.

Zolang de konijnenstand laag blijft en de stikstofdepositie te hoog is, zullen beheermaatregelen noodzakelijk blijven om vergrassing tegen te gaan en op de lange termijn voldoende geschikt habitat voor Tapuiten te behouden. De maatregelen die in de afgelopen jaren in de Noordduinen zijn toegepast — waaronder kleinschalig chopperen, maaien en winterbegrazing met schapen — blijken op basis van eerdere analyses succesvol te zijn voor de tapuitenpopulatie.

◀ In de Noordduinen bij Den Helder wordt de broedpopulatie Tapuiten nauwlettend gevolgd. Linde Langelaan (l) en Frank Majoor (r) voorzien nestjongen van kleurringen. Foto: Marcel Wortel

Bescherming tegen predatoren

Het beschermen van tapuitnesten met behulp van kippengaas blijkt een heel belangrijke beschermingsmaatregel. Nesten van Tapuiten in de Noordduinen worden op deze manier beschermd tegen vossen. Hierdoor worden veel minder legsels en broedende vrouwtjes opgegeten en vliegen veel jongen succesvol uit. Omdat in de Eierlandse Duinen nestpredatie in het algemeen veel minder een rol speelt en het aandeel mislukte nesten daardoor veel kleiner is, is het aantal uitgevlogen jongen per territorium er in het algemeen (veel) groter dan in de Noordduinen. Op Texel leven geen vossen en is de enige marterachtige die voorkomt – de hermelijn – zeldzaam. Enige invloed van bruine ratten en verwilderde huiskatten is echter niet uit te sluiten.

— Maja Roodbergen, Caroline van Oostveen & Marcel Wortel

VERDER LEZEN

Roodbergen M., Majoor F. & Zutt T. 2025. Populatie dynamiek en bescherming van Tapuiten in de Noordduinen in 2024. Sovon-rapport 2025/19. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Roodbergen M. & Majoor F. 2025. Tapuiten in de Eierlandse Duinen op Texel in 2024. Sovon-rapport 2025/20. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

▼ Foto: Hans Schekkerman

Kans op herstel

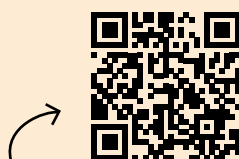
Tapuiten worden in de duinen van de Noordkop (Texel) van kleurringen voorzien. Hiermee wordt niet alleen de overleving gevolgd, maar ook hoe de vogels zich verspreiden binnen en tussen gebieden. Volwassen en jonge vogels zijn sterk gebonden aan hun eigen populatie: de meeste Tapuiten keren terug naar het broedgebied van het jaar ervoor of – in het geval van de jonge vogels – naar hun geboortegrond. Vijf geringde jonge vogels uit de Eierlandse Duinen vestigden zich in

2020 ergens anders, waarvan drie elders op Texel, één in de Noordduinen en één op Terschelling. Een opvallende verplaatsing werd in 2020 opgemerkt: een op het Duitse Waddeneiland Norderney geboren Tapuit vestigde zich als broedvogel op Texel. Een andere Tapuit, die in 2016 als jong werd gekleurnd in de Noordduinen, werd in de broedseizoenen van 2019 en 2020 zelfs gefotografeerd op het meest noordelijke Waddeneiland Sylt, hemelsbreed 340 kilometer verderop. Ook uit

eerdere jaren zijn uitwisselingen bekend, zoals Tapuiten van Texel die gingen broeden in de Noordduinen en vice versa, maar nooit op zo'n grote afstand. Dat er toch nog enige mate van uitwisseling optreedt tussen gebieden geeft hoop voor de toekomst. Het betekent dat verlaten broedgebieden weer bezet kunnen worden, al kan dat even duren. Dit is essentieel om de Tapuit in Nederland er weer bovenop te helpen.

Meer van dit soort artikelen lezen? Word lid van Sovon!

Dit artikel verscheen in Sovon-nieuws. Sovon geeft vier maal per jaar Sovon-nieuws uit. Het blad vormt een belangrijk medium waarmee we onze leden voorzien van onder andere verenigingsnieuws, eerste resultaten uit de projecten en nieuwe publicaties. Leden van Sovon krijgen Sovon-nieuws automatisch thuisgestuurd.

Lees meer over Sovon-nieuws
op sovon.nl/sovon-nieuws

